

Karel Hvížďala

**EVROPA,
RUSKO,
TERORISTÉ
A BĚŽENCI**

Schwarzenberg • Ryšavý • Kraus • Glanc
Přibáň • Romancov • Robejšek • Dobrovský
Rubeš • Steiner • Rupnik • Petříček • Pithart

Mladá fronta

MLADA FRONTA

Karel Hvížďala

**EVROPA,
RUSKO,
TERORISTÉ
A BĚŽENCI**

Schwarzenberg • Ryšavý • Kraus • Glanc
Přibáň • Romancov • Robejšek • Dobrovský
Rubeš • Steiner • Rupnik • Petříček • Pihart

Mladá fronta

Text © Karel Hviždala, 2016

Czech edition © Mladá fronta, 2016

Photo © Jan Malý jr., Tomáš Novák, 2016

ISBN 978-80-204-4061-7

Obsah:

Mentální mapa 2015

KAREL HVÍŽĎALA 11

Už ani nevím, jestli je Evropa schopná bránit své hodnoty

Rozhovor s KARLEM SCHWARZENBERGEM (*Evropská unie*).....19

Rusko: stát jakožto svaté impérium

Rozhovor s MARTINEM RYŠAVÝM (*Česká republika*) 33

Rusko nelze ani ignorovat, ani izolovat, ani přeceňovat

Rozhovor s MICHAЕLEM KRAUSEM (*Spojené státy americké*) 51

O specifické „prosperitě“ a „performativním patriotismu“ ruské společnosti

Rozhovor s TOMÁŠEM GLANCEM (*Švýcarsko*) 67

Osamělé davy bloudí temným srdcem Evropy

Rozhovor s JIŘÍM PŘIBÁNĚM (*Velká Británie*) 87

Rusko zapomnělo, že pozvání neznamená povinnost mu ve všem vyhovět

Rozhovor s MICHAЕLEM ROMANCOVEM (*Česká republika*)107

Rusko-Západ: nerozlišujeme rozdíly mezi názorovými pozicemi a zájmy

Rozhovor s PETREM ROBEJŠKEM (*Německo*)..... 125

Rusko se chová jako vesnický rváč

Rozhovor s LUBOŠEM DOBROVSKÝM (*Česká republika*)..... 141

V Anglii nemůžete jezdit vpravo jen proto, že u nás se to tak dělá	
Rozhovor s JANEM RUBEŠEM (<i>Belgie</i>).....	161
Ani Rusko, ani Islámský stát, ale strach, nacionalismus a staré komplexy ohrožují Evropu	
Rozhovor s PETREM STEINEREM (<i>Spojené státy americké</i>).....	181
Evropa nemůže být ekonomický obr a politický trpaslík	
Rozhovor s JACQUESEM RUPNIKEM (<i>Francie</i>).....	197
Bojím se, že k rozumu dojdeme jen z donucení	
Rozhovor s MIROSLAVEM PETŘÍČKEM (<i>Česká republika</i>)	219
Hranice, hodnoty a oběti EU	
PETR PITHART	237
<i>Ediční poznámka</i>	243
<i>Výběrová bibliografie Karla Hviždaly</i>	243

**Každý kavalír se denně setkává s dobrým a zlým,
a proto nesmí měnit svou mysl.**

Albrecht z Valdštejna, 1630

Konečným měřítkem preferencí je historie.

Magazín New York Times, 1989

**Žijeme v přelomové době, kdy se nejen hledá
nový evropský a světový řád, ale i nová struktura
lidských a civilizačních hodnot.**

Václav Havel, 1999

MENTÁLNÍ MAPA 2015

Karel Hviždala

Ještě si pamatujeme, jak jsme ve školních atlasech rozeznávali na mapách různé tvary: Skandinávii jako běžícího psa, Itálii jako botu, Rusko jako buldoka s vyplazeným jazykem, Československo jako mloka zakouslého do Německa. Tyto útvary byly různě barevné, abychom si snáze pamatovali, kde se jednotlivé státy nacházejí. Každý z nás má však v hlavě i jinou mapu světa, která odráží jeho vlastní hodnotové představy o národech a státech. Sociologové tomu říkají mentální či myšlenková mapa podle Angličana Anthony Buzana, který sousloví poprvé použil v šedesátých letech minulého století. Do mentální mapy se nám otiskují políčka podle toho, co jsme se od dětství o jednotlivých oblastech světa dozvěděli či jaké zkušenosti s těmito zeměmi nám uvízly v hlavě. Tato mapa předjímá osobní prožitky a spoluurčuje naše vnímání a interpretace. Turisté často vyprávějí o zemích, které navštívili způsobem, který spíše potvrzuje stereotypy, než aby se s nimi vypořádávali na základě autentických osobních zkušeností. Přičemž stereotypy, což je zase termín Waltera Lippmanna, amerického publicisty, který ho použil poprvé v knize *Public Opinion* v roce 1922, jsou běžnou formou výrazu předsudků, tedy jejich důsledkem, které ale zároveň přispívají samostatně k jejich bujení, protože lidé o nich většinou nepřemýšlejí a užívají je jako axiomatické pravdy. Lippmannův pojem v sociologii zdomácněl ve dvacátých letech a díky stereotypům, jak připomíná Jiří Příbáš, si konstruujeme sociální realitu včetně mentální mapy. Předsudky nám pomáhají hodnotit i mentální mapu a jejich vliv zesiluje každá krize. V prosinci 2015 to stvrdily výroky rakouského kancléře Wernera Faymanna i britského premiéra Davida Camerona. Ti oba by zase střední Evropu rádi odsunuli na okraj EU: ztrácejí trpělivost s námi vyjednávat a pochopit, že jsme prošli rozdílným vývojem. Naopak část střední Evropy po uzurpátorství z Vídně a později z Moskvy nedokáže za jedenáct let po vstupu do EU, k němuž došlo 1. května 2004, pochopit, co to je sdílená suverenita. A necháme-li si od populistů vnutit představu, že argumenty diskriminují lidi, kteří odmítají myslet, vytvořili jsme si z EU nového nepřítel.

Tímto způsobem hodnocení se pak Evropa jeví jako mozaika rozdělující Evropany do minimálně pěti kategorií: na západní, střední, severní,

jižní a východní, kam patří i Rusko, podle více či méně pozitivních nebo negativních asociací. Každá taková mapa, jak upozorňuje Eva Hahnová, historička z Oldenburgu, spoluvytváří zároveň vlastní identitu tím, že nás samotné umísťuje v našich mentálních mapách do okolního světa a ulehčuje nám komunikaci s nositeli podobných obrazů. Zároveň však ztěžuje komunikaci s nositeli jiných mentálních map, jak v roce 2015 v době utečenecké krize potvrzují rozdílné přístupy střední a západní Evropy. A má to logiku, protože mentalita není nic jiného než způsob myšlení, duševní a duchovní uzpůsobení závislé na individuálních dispozicích, které jsou dané věkem, výchovou, tradicí a společenskými podmínkami. Ty ale byly ve střední Evropě historicky již od tzv. druhého nevolnictví v 17. století a hlavně v letech 1938 až 1989 zcela rozdílné a ve východní Evropě, díky dlouhotrvajícímu nevolnictví a mesiášskému komplexu Rusů, kterým nahrazovali svou nedostatečnost, úplně odlišné. Podobně ještě vzdálenější jsou nám i další státy a civilizace. Stereotypy v našich hlavách pak tyto rozdíly ještě zvětšují, a proto je soužití zvláště v době přílivu běženců na našem kontinentě velmi náročný úkol. Potvrzuje to v posledních letech i vývoj vzájemných vztahů s Ruskem za vlády Vladimíra Putina, který svou moc založil do značné míry právě na ožívání starých stereotypů o střední a západní Evropě či Spojených státech, a na překrucování vlastních dějin.

Jak ale dokazují odpovědi účastníků těchto dialogů z roku 2015, kteří žijí většinou za našimi hranicemi, i my jsme obětí stereotypů: do roku 1968 jsme žili v zajetí mnichovského komplexu a od roku 1968 žijeme v zajetí sovětského komplexu, což nám brání chovat se racionálně. Platí stará moudrost, že pouze někteří lidé jsou schopni kriticky zpochybňovat nejen názory druhých, ale i své, a diskutovat o vlastních předsudcích. Předpokladem je neustálý otevřený pohled na vlastní myšlenky. Toho je schopen, zvláště v krizových situacích, v níž se zvyšuje hladina emocionality, jen málokdo na východě i na západě. Podle některých odborníků je takových lidí v každé populaci asi pět procent. To byl hlavní důvod, proč jsem oslovil následujících dvanáct většinou univerzitních profesorů a vysokoškolských učitelů, z nichž osm (počítáme-li Karla Schwarzenberga) žije léta v zahraničí, aby mi odpověděli na otázky,

kteře se týkají současné situace i budoucnosti Evropy a naší civilizace, v níž se ukazuje, budeme-li parafrázovat Michela Foucaulta, že mír je pokračováním války jinými prostředky: Rusko tuto formuli uplatňuje ve zcela nové strategii, takže se na ni už nehodí starý pojem „studená válka“ i na konflikty, které vyvolává přímo nebo nepřímo tzv. Islámský stát, který zase není skutečným státem. A ani Rusko není Sovětský svaz: má asi o sto milionů obyvatel méně a chybí mu pevná víra v „zářné zítřky“: ideologie, kterou by mohlo exportovat, a peníze. Podle jejich statistického úřadu se v roce 2015 propadl v Rusku HDP o 3,7 procenta a zisk bank klesl o 67 procent.

Rozhovory mapují eskalující krize roku 2015, který rámuje dva masakry v Paříži: 7. ledna byla vyražďena část redakce Charlie Hebdo a v jeho okolí zhynulo celkem 12 lidí, v noci z 13. na 14. listopadu bylo při sériových útocích zabito 130 lidí. Evropská unie horko těžko zabránila finančnímu kolapsu Řecka a jeho odchodu z eurozóny, Británie začala vyhrožovat vystoupením z EU, pokud nedojde k reformám, po Maďarsku i Polsko ochromilo ústavní soud, zestátnilo veřejnoprávní média a všechny státy střední Evropy se odmítly adekvátně podílet na příjmu uprchlíků. V zahraničí musela EU spolu s NATO zasahovat v Iráku a Sýrii, stále se angažuje v Afghánistánu, Kosovu a operuje ve Středomoří. Pokoušela se vyjednat příměří na Ukrajině po anexi Krymu z roku 2014, obsazení a rozvrácení části Donbasu, odkud byl sestřelen ruskou raketou dopravní boeing malajsijské společnosti s 298 cestujícími. Na Rusko, které bylo oslabeno pádem ceny ropy, byly kvůli porušení celistvosti Ukrajiny uvaleny sankce. V Egyptě u letoviska Šarm aš-Šajch se zřítilo po útoku ruské letadlo s 224 lidmi na palubě, což byl důvod, proč se zapojilo do bombardování Sýrie, kde však podporuje hlavně Asádovu vládu. Ke všem zmiňovaným teroristickým útokům, kromě sestřeleného boeingu z Doněcka, se přihlásil tzv. Islámský stát či Al-Káida. Během roku 2015 přišlo do Evropy z rozvrácených území něco přes milion a půl běženců z Blízkého a Středního Východu a Maghrebu, jen Německo jich hlásilo na Silvestra 1,1 milionu. Příchod takového množství lidí má za následek proměnu biologického rasismu v kulturní rasismus a ohrožení demokracie vzrůstající podporou populistických a nacionálních

stran, které volají po autoritativních vládách. K eskalaci napětí v roce 2015 přispělo i sestřelení ruského bombardéru Su-24 dne 24. listopadu, s kterým – po několikerém upozornění ze strany Turecka – Rusové opětovně narušili jejich hranici. V prosinci to byly zase varovné výstřely ruské lodi na turecké rybáře. Zdá se, že tento a další léta by mohla být pro naši existenci velmi důležitá, protože jak říká Jacques Rupnik, k vítězství je zapotřebí mít schopnost a vůli, ale oboje Evropě jako celku chybí a spoléhat na to, že všechny problémy za nás vyřeší Spojené státy, už nelze.

Soubor interview jsem seřadil tak, aby krize jednoho roku mapoval v reálné posloupnosti. Kniha nedává žádné odpovědi na současné problémy, protože skutečné odpovědi jsou reakcí na právě položené otázky, které po chvíli už přestávají platit: i otázky v rychlostní společnosti zastarají. Tato kniha je pouze pokusem o diagnózu hlavních hráčů roku 2015, a o nabourání převažujících stereotypů z různých úhlů: snaží se dodat čtenářům energii, která otevře v jejich mozku nové možnosti. Důležitější než odpověď je způsob myšlení. A vůle k nezapomnění, že velká selhání v dějinách často nezpůsobila chybná politika, nýbrž v důsledku neschopnost vymanit se ze starých předsudků a orientovat se podle aktuálních mentálních map. Jinými slovy jde o to si uvědomit, že v krizových momentech nemůže Evropská unie sázet jen na konsensuální politiku, ale naopak si musí najít způsob, jak rychle a rázně rozhodovat a vyrovnat se s rizikem. Pokud krizi, která je vždy zároveň novou šancí, zvládneme, můžeme z ní vyjít posílení. Už také proto, že vymíráme a stárneme. Německo z celé EU nejrychleji, a i proto je k běžencům vstřícnější. To se týká i České republiky: Při současné plodnosti 1,5 dítěte bychom podle demografa Tomáše Fialy z Vysoké školy ekonomické v Praze měli v roce 2100 o 40 procent obyvatelstva méně, tedy šest milionů. Kdybychom chtěli zachovat současný počet obyvatelstva, museli bychom každý rok přijmout 60 tisíc přistěhovalců.

Když bychom nebyli schopni rázně jednat, tak by to bylo jen příznání, že nám chybí kontext vyššího morálního řádu, s kterým se mohou lidé ztotožnit, čímž vzniká vakuum, které snadno vyplňuje strach, jak ukazuje poslední průzkum z prosince 2015. Podle společnosti GfK

i v prosperujícím Německu počet lidí, kteří mají strach z vývoje hospodářské situace v budoucnosti, tedy ze ztráty nabytého pohodlí, se proti roku 2013 zdvojnásobil. Ve Francii, Belgii, Švédsku, o střední Evropě ani nemluvě. Tam tomu bude s největší pravděpodobností podobně, i když v nejbližším okolí nemáme nepřítel, teror se nám zatím vyhnu, a běženci se k nám moc nehrnou. A to je ta nejhorší zpráva roku 2015, protože strach je neurozeným příbuzným čínorodosti a zbavuje nás schopnosti myslet, vnímat, učit se, uvažovat, lopotit se, obdělávat, tkát, vynalézat či psát a zpívat. Otevírá ústa stínům: uvolňuje prostor populismu a nacionalismu, což je smrtící koktejl zvláště pro křehké demokracie. Ale i když se nám podaří novou situaci zvládnout, určitě se naše životy hodně změni: budeme se muset zase naučit žít s větší mírou rizika, které vždy patřilo k závazně žitému životu.

Karel Hviždala, prosinec 2015

(Astrolog Pavel Turnovský koncem roku 2015 řekl pro denik.cz: Zažíváme vliv Saturnu s Neptunem, což je zpracovávání neklidu a chaosu. Podobně to bylo v roce 1917, 1953 a 1989. Všechno to jsou přelomová období. K určitému uklidnění by mohlo dojít v roce 2017, ale následovat bude brzy další revoluční období v roce 2021.)

**UŽ ANI NEVÍM, JESTLI JE EVROPA SCHOPNÁ
BRÁNIT SVÉ HODNOTY**

*Rozhovor s Karlem Schwarzenbergem
(Evropská unie)*

Když jsme se viděli na počátku roku 2015, tak poprvé za těch bezmála třicet let co spolu vedeme dialog, jste se projevil jako pesimista. Řekl jste mi, že si nejste úplně jistý, jestli tento stát přežije XXI. století. Z čeho vyplývá váš pesimismus?

Přežití státu vždy závisí na lidech. Nevidím tu vůli ke státu, ani opravdové vlastenectví. I když jsme v minulosti dělali chyby, český národ měl silný vztah ke své zemi a ke své státnosti. A najednou to všechno mizí. Je nám to fuk. Je-li nám všechno jedno, stát pojde.

A to se podle vás týká koho: politiků nebo občanů?

Obou a politiků zvláště, protože politici nevytvářejí vzorce chování. Každou chvíli někoho potkám, kdo je úspěšný, a přitom mi říká: Ani mě nenapadne, abych tady zůstal, půjdu do zahraničí. A ani neuvažují o tom, že by se někdy chtěli vrátit. Když tohle slyšíte, cítíte, že tu chybí vztah k zemi a ke státu. Je-li člověk dědek starý, bohužel, jako jsem teď já, který ještě zažil vlastenectví generace první republiky, vidí strašný úpadek a rozklad. Z toho mám největší obavy.

Čím myslíte, že je způsoben rozklad české státnosti?

Důvodů je řada. Mohou za to jak podivné režimy, které jsme tu měli, tak zklamání z toho, co je dnes. Lidé mají dojem, že se tu vše rozkrádá a vše je za peníze k máni. Dalších důvodů je spousta. Rozšířil se tu názor, že tady už nic nestojí za to. Já nemám strach z vnějších nepřátel, v tom jsme vždy nějak obstáli, slavně nebo méně slavně, ale když se vzdáme sama sebe, tak nemáme šanci na přežití.

Jsmo v tomto postoji sami, nebo se to týká i dalších států naší civilizace?

Nejsme v tom sami, jen velké národy tím nejsou ohroženy. Ty přežijí tak či onak. Oslabení státnosti se stává existenční otázkou jen u malých států jako je Česká republika.

Podívejme se na naši politiku trochu konkrétněji a začněme u zahraniční politiky, která byla vždy vaší doménou: v letech 2007–2009 a v letech

2010–2013 jste byl ministrem zahraničí a dnes jste šéfem zahraničního výboru Sněmovny. Čím to je, podle vás, že naši oba poslední prezidenti jsou proruští v době, kdy Putinovo Rusko představuje dle některých analytiků jedno z největších ohrožení pro střední Evropu: Putin chce, jak sám říká, obnovit sféru vlivu z doby před rokem 1989 a v této souvislosti hovoří o vytvoření Novoruska?

Ty důvody jsou různé: oba patří ke generaci, která vyrostla v padesátých a šedesátých letech a byli vychováni v lásce k Sovětskému svazu. Tehdy dokonce všechno, co bylo ruské, bylo krásné, ať to byly častušky, kombajny nebo kalašnikov. Tahle generace byla vychována k rusofilství. V principu proti tomu nemůže člověk nic mít: ruské písně a ruská literatura jsou krásné, jenže v těchto lidech někde zůstalo přesvědčení, že pro nás je určující jako mocnost Sovětský svaz či dnes Rusko. Když v tomto duchu vyrostete, tak vás to ovlivní. Dojmy z mládí jsou pro každého určující. A to platí jak o obou těchto pánech, tak o mnoha lidech jejich generace.

Velkou roli pak hraje i ješitnost, jak pravil Karel Havlíček Borovský: Není nad originálnost, každý po ní touží, lidé chodí mostem, to já půjdu louží. A tudíž, když všichni ostatní říkají, že revizionistické Rusko představuje nebezpečí, já budu tvrdit opak. A jsem tudíž originální. Budu zván na přednášky, přijímám různá ocenění... To vše je pro politiky dostatečně silný motiv.

Rusové taky tradičně ovládají um, politikům, o které se zajímají, patřičně lichotit. Což v obou případech funguje.

Těch důvodů bude jistě více, ale o těch můžeme jen spekulovat, nemáme pro ně důkazy. Ty, které jsem ale jmenoval, jsou očividné.

Jak to, že oba pánové zapomněli na zkušenost s Ruskem: Já jsem stejně starý jako Václav Klaus, Miloš Zeman je jen o něco mladší, a na teror padesátých let, na okupaci v roce 1968 i na pozdější normalizaci jsem nikdy nezapomněl...

Víme, že záleží i na tom, v jaké rodině člověk vyrostе. Neznám rodinné zázemí pana prezidenta Zemana, ale vždycky jsem slyšel, že rodina pana prezidenta Klause nebyla zásadně protiruská.

I když Václav Klaus na rozdíl od Miloše Zemana nikdy do komunistické strany nevstoupil.

To je taky pravda.

Ještě k Rusku. Proč, podle vás, Západ nereagoval dostatečně přesvědčivě kdysi na konflikt v Gruizii, kde si přivlastnili Abcházii a Novou Osetii a před časem na anexi Krymu a vznik Doněcké a Luhanské republiky. Přece došlo k porušení Budapešťského memoranda z roku 1994, v němž všechny velmoci včetně Ruska se zavázaly k neporušení celistvosti Ukrajiny?

Západ nechce jít do střetu s Ruskem. V posledních desetiletích byla snaha evropských mocností, obzvláště pak Německa, kde je to tradice, ale i Francie, mít co nejlepší vztahy s Ruskem. Dokonce tyto země soupeřily o to, která bude mít tyto vztahy lepší. Nesmíme zapomenout, že již v XIII. století Bedřich II. zvaný Veliký, byl krutě poražen ruskými vojsky. Od té doby maximem pruské zahraniční politiky a posléze německé bylo mít dobré vztahy s Ruskem. To platilo i o Bismarckovi atd. atd.

Jak známo, když bláznivý Hitler vypověděl válku Sovětskému svazu, tehdejší velvyslanec v Moskvě von Schulenburg, řekl: Jak víte, já byl vždycky proti! Německé ministerstvo zahraničí má tento postoj zakódovaný v sobě: chce mít vždy dobrý vztah s Ruskem. Taky se jim zatím tento postoj, popravdě řečeno, i hospodářsky vyplatil. A dlouhá léta to přeci jenom vypadalo, že dnešní Rusko bude dodržovat dohody. Teprve v posledních letech to porušili.

Před několik lety jsem byl v Bukurešti na sjezdu NATO a tam právě Německo a Francie vyslovili veto proti tomu, aby bylo členství v NATO nabídnuto Gruzii a Ukrajině. Jenže Putin to samozřejmě pochopil v roce 2008 jako pozvánku do Gruzie a podle toho jednal.

Ukrajina ale bez pomoci západu nemá šanci se bránit separatistům a ruským vojákům na dovolené, kteří mají nejmodernější zbraně...

Někteří lidé si zřejmě myslí, že Vladimír Putin bude mírnější, když Ukrajina nebude mít čím se bránit. To je samozřejmě omyl.

Jenže si musíme taky přiznat, že u mnoha západních politiků se vžila představa, že vše, co je na východě, je ruské: ať je to Ukrajina, či Gruzie, je to jejich obora, ať si tam dělají, co chtějí. V tom vyrostli.

Problém vidím v tom, že jsme povzbudili u Rusů pocit, že si na Východě mohou dělat, co chtějí. Když také reakce na obsazení Abcházie a Nové Osetie byla taková slaboučká. Putin samozřejmě pochopil, že teď je na čase ukousnout si další kousek země a vrhnul se po Krymu na východní Ukrajinu. Když ho nezastavíme, tak v tom bude vesele pokračovat.

Rusové ale namítají, že nejprve Západ porušil dohody s Ruskem tím, že rozšířil NATO do blízkosti ruských hranic...

Zaprvé tak blízko ruských hranic nejsme...

Pobaltské státy jsou blízko a ještě oddělují Rusko od oblasti Kalinina, který leží mezi Polskem a Litvou.

Ale žádná smlouva o tom, kde skončí rozšiřování NATO, nikdy nebyla uzavřena na rozdíl od Budapeštské smlouvy, v níž se Rusové zavázali zachovávat nedotknutelnost hranic Ukrajiny. A navíc, NATO nikdy nenutilo baltské státy nebo Rumunsko či Bulharsko, aby vstoupily do NATO, jako teď nutí Rusko Ukrajinu, aby byla součástí ruského vlivu. Naopak zmíněné státy žadonily, aby byly přijaty do NATO, protože jakmile se vymanily z ruské nadvlády, chtěly mít zaručenou bezpečnost. NATO s tím ne vždy s velkou chutí souhlasilo. Ale i kdyby smlouva o rozšiřování NATO existovala, nedává to Rusku právo obsadit kus cizí země.

My se sice počítáme k Evropě, ale Rusko i OSN nás zařazují stále mezi východoevropské země, a na ty si dělá Rusko dlouhodobě nárok. Že to dělá Rusko, chápou, to se již ostře vymezilo i proti Milanu Kunderovi a jeho eseji z roku 1982 o únosu střední Evropy, ale proč tak činí OSN?

To je tradice, která trvá od roku 1947 či 1948, kdy jsme se více méně dobrovolně nechali začlenit do sovětského stáda a kdy se tyto formace v OSN vytvořily.